

Satu Ranta-Tyrkkö

SUHTEELLISEN TURVALLISTA

Tämän kirjoituksen tarkoituksena on välittää kolme asiaa. Ensimmäkin, turvallisuus ja sen rakentuminen on kulttuurisidonnainen asia. Toiseksi, niin turvallisuutta kuin turvattomuuttakin tuottavien tekojen ja käytäntöjen ulottuvuudet ovat globaalit. Sillä mitä tapahtuu yhtäällä on omat, ei aina niin suunnitellut tai toivotut vaikutuksensa myös muualla maailmassa. Kolmanneksi, turvallisuus ja turvattomuus jakaantuvat sekä maapallon mittakaavassa että paikallisesti epätasaisesti: toisilla on varaa ja sitä myötä keinoja järjestää itselleen enemmän ja laadukkaampaa turvallisuutta, toisilla taas ei. Kuten Kari Laitinen avausartikkelissaan toteaa, turvallisuutta määriteltäessä on kyse vallasta, siitä kenen näkökulmasta kuka tai mikä tulisi turvata, miksi ja miltä.

Otetaan esimerkiksi vaikka ruokaturva, joka ymmärretään tärkeäksi osaksi ihmisten turvallisuutta. Tärkeimmät syyt nälkään ja aliravitsemukseen ovat köyhyys, eriarvoisuus ja demokraatiavaje (ks. Simola & Toikka 2002, 4). Jos ihmisillä ei ole varaa ruokaan, ruuan määrän lisääminen ei voi poistaa aliravitsemusta maailmasta. YK:n maatalous- ja elintarvikejärjestön FAO:n mukaan maailmassa on yli 800 miljoonaa nälkäistä tai aliravittua

ihmistä, heistä 96 % kehitysmaissa (mt. 6). Silti myös Yhdysvalloissa, joka on maailman suurin elintarvikkeiden tuottaja, arvioidaan olevan noin 31 miljoonaa nälkäistä. Jokaisesta maailman kymmenestä nälkäisestä seitsemän on naisia.

Turvallisuuteen on perinteisesti liitetty valtioiden kyky puolustaa omaa aluettaan ja politiikkaansa. Turvallisuutta on myös yksilöiden ja yhteiskuntien tunne turvallisuudesta ja hyvinvointia uhkaavien tekijöiden poissaolo (Laitinen tässä kirjassa). Nälkäiset ja mahdollisesti muutenkin parempia (turvallisempia?) oloja tavoittelevat ihmiset koetaan vauraammissa yhteiskunnissa helposti uhkaksi. Mikko Zenger (1997) onkin todennut, että nälkä ja elintasopakolaisuus eivät useinkaan riitä pääsylipuksi Euroopan rajojen sisäpuolelle. Sen sijaan jäljet kidutuksesta tai maamiinaan astuminen voivat jo riittää.

Kirjoitukseni näkökulma turvallisuuteen on paljolti turistin. Näkökulmasta huolimatta tarkoituksena ei ole peittää sitä, että konkreettisesti, ruumiissaan, ravinnossaan ja hengitysilmissään maailman turvattomuutta elävät todeksi maailman köyhät. Esimerkiksi ympäristöturvallisuus ei tunnu koskevan kolmannen maailman köyhiä, jos ei aina kehittyneissäkään maissa asuvia. Intialaisissa suurkaupungeissa kaikkein köyhimmät asuvat niiden kaikkein saastuneimmilla alueilla. Muun muassa Delhisä pitkän ajan kuluessa kehittyvät taudit kuten syöpä ovat räjähdysmäisesti lisääntyneet köyhimpien väestönosien keskuudessa. Usein näillä ihmisillä ei ole varaa minkäänlaiseen lääke- tai lääkärinhoitoon. Myös kasvihuoneilmioista, josta vastuu lepää paljolti kehittyneiden teollisuusmaiden harteilla, tulevat kärsimään ennen muuta tiheästi asutetuilla rannikkoalueilla elävät kolmannen maailman kansalaiset, joiden pellot ja talot peittyvät veden alle meren pinnan noustessa. Viime aikojen uutisia on, että koko Etelä-Aasian peittää pysyvästi paksu saastepilvi, joka muiden vaikutustensa ohessa terävöittää paikallisten luonnon-

katastrofien vaikutuksia entisestään. Nekin koskettavat kovimmin kaikkein köyhimpiä.

Turvallisuuskysymyksissä on kyse politiikasta, vallasta, sen puitteista ja puutteesta. Turvattomuutta koetaan köyhimpien lisäksi kaikissa yhteiskunnissa ja yhteiskuntaluokissa. Elintason noustessa turvattomuuden konteksti kuitenkin muuttuu. Kuten köyhyyttä, myös turvattomuutta on sekä suhteetonta että suhteellista. Toinen suhteellisuuteen liittyvä kysymys, jota artikkeli pyrkii todentamaan on, että käytännöt, jotka toisessa kulttuurisessa vaikuttavat vieraasta helposti uhkaavilta ja pelottavilta, eivät välttämättä kauhistuta kyseisessä yhteisössä tai yhteiskunnassa eläviä, ainakaan samassa määrin. Turvan rakentamisen ja turvattomuuden torjumisen strategiat vaihtelevat kulttuurista, paikkaa ja yhteiskuntaluokasta toiseen.

Matkavalmistelut Pohjoisesta Etelään

Loppukesällä 2001 valmistauduin lähtemään Intiaan lähes vuodeksi. Sosiaalityön jatko-opinnoissani olin tullut kohtaan, jossa oli aika lähteä keräämään aineistoa tutkimuksen kohteena olevasta intialaisesta teatteriryhmästä. Asemaani ja tutkimustyöhöni liittyvien avointen kysymysten ohella olin huolissani samoista asioista kuin muutkin kolmanteen maailmaan matkaavat turistik: Miten pysyä terveenä? Entä kun sairastun? Pysyvätkö tietokone ja videokamera tallella vai varastetaanko ne heti kun valppauteni hetkeksi herpaantuu? Kelpaako siellä luottokortti? Ja mitä sieltä ei saa eli mitä on otettava mukaan jos ei halua olla ilman?

Aikaisempien matkojeni evästämänä koetin tehdä turvallisuusnäkökulmasta optimaalisia sijoituksia. Ostin laatupalkitun juomavedensuodattajan ja maksoin vakuutusyhtiölle pitkän

pennin arvotavara- ja matkavakuutuksia. Hankin lääkkeitä, korotin luottokortin luottorajaa ja otin tehosteet vanhoihin rokotuksiin. Sanomattakin on selvää että matkatavaroihin kuului puolitoista metriä vankkaa kettinkiä, useita munalukkoja ja taskulamppu, moskiittoverkon saisin paikan päältä. Jaoin ystäville yhteystietojani ja ostin hyvämaineiselta lentoyhtiöltä lentolipun, jonka paluupäivä on muutettavissa. Turva-arsenaalillani oli painoa mutta lentoyhtiö oli juuri Yhdysvaltoihin tapahtuneen terrori-iskujen sarjan aiheuttamassa kaaoksessa erittäin joustava eikä velottanut ylimääräisistä kiloista, pääasia oli saada matkustajat koneeseen. Saman vuorokauden kuluessa olin jo Intiassa. Parin yötä lisää ja juna pysähtyi aikataulun mukaisesti ennen aamunkoittoa määräasemallani. Olin Bhubaneswarin kaupungissa Orissan osavaltiossa Intian itärannikolla. Tutkimuskohteenani olevasta teatteriryhmästä oli tuttuja ihmisiä asemalla minua vastassa. Olin päässyt turvallisesti perille.

Liikenneturvattomuutta

Tilastollisten todennäköisyyksien mukaan turistin pahin turvallisuusriski on monessa niin sanotussa kolmannen maailman maassa paikallinen liikenne. Tällä matkalla selvisin vähäisillä kolhuilla, käsivarresta kuoriutui kerran nahkaa kun skootterista puhkesi rengas ja menin kyyditsijäni kanssa nurin. Monella intialaisella ystävälläni oli paljon huonompi tuuri.

Paikallisen liikennekulttuurin yleissääntönä voi pitää, että länsimaalainen silmä ei sääntöjä juuri huomaa, paitsi sen että torvea pitää soittaa koko ajan. Myös kääntyessä on hyvä näyttää jonkinlaista suuntamerkkiä. Ystäväni selittävät, että sääntöjä kyllä on mutta kukaan ei noudata niitä. Tästä johtuen liikenne on joustavaa, sillä se perustuu alituisen neuvotteluun. Tottunut

motoristi esimerkiksi näkee jo muiden tiellä liikkujien eleistä, mitä nämä aikovat seuraavaksi tehdä. Tärkeää on olla päättäväinen ja mennä minne aikoo turhia empimättä, muut antavat kylä tilaa. Ilmeisiä ongelmia liikenne aiheuttaa toisenlaisesta kulttuurista tuleville, olivat nämä sitten länsimaalaisia tai autottomilta ja pääosin tiettomiltäkin alueilta kaupunkiin muuttaneita siirtotyöläisiä, usein heimoväestöä, jotka eivät tiedä miten liikenteessä käyttäytyä. Vaikka varsinaisia liikennesääntöjä ei noudatettaisikaan, ei liikenteessä voi silti toimia miten sattuu.

Kaupungin vilkkaimmissa risteyksissä liikennettä ohjaavat poliisit. Heidän työturvallisuudessaan on ainakin terveystarkkailusta vakavia puutteita, sillä erilaiset ja erilaatuisilla bensineillä ja sen korvikkeilla eteenpäin loputtomana virtana puskuttavat kulkupelit syytävät ilmoille näkyvät ja tuntuvat määrät saasteita. Bhubaneswarissa liikennepoliisit ovat voittopuolisesti naisia ja sain kuulla että valtio oli varta vasten kouluttanut suuren joukon huono-osaisia naisia ammattiin. Näin saivat sekä naiset työpaikan että liikenteeseen tuli tolkkua. Katukulttuuriin kuuluu, että keskellä kovinta liikennettä tiellä myös nukutaan, käydään kauppaa tai vain vietetään aikaa. Myös eläinten suhtautuminen liikenteeseen näyttää olevan kulttuurisidonnaista. Koirat makailevat ja juoksenteleivät teillä ja niiden varsilla ja kuolleisuus on suuri. Suuremmat ja kunnioitetummat eläimet kuten lehmät ja norsut tiellä sen sijaan väistetään huolellisesti.

Sekä tiellä että terveydenhuollossa toimitaan osin toisella logiikalla kuin Pohjolassa. Liikenneonnettomuus johon ystäväni joutui valaisi tätä monin tavoin. Paikallinen ystäväni törmäsi moottoripyörällä, ilman kypärää, edessä ajavaan autoon. Auto singahti eteenpäin kulkevassa liikenteessä yllättäen taaksepäin koska siihen törmäsi edestä kuorma-auto. Ei selvinnyt miten tässä tapauksessa oli asian laita, mutta tunnettu tosiasia on, että ammattikuskit usein käyttävät oopiumia, toisinaan myös alko-

holia jaksakseen ajaa pitkiä päiviä ja öitä vähällä unella. Onnettomuuksia sattuu paljon. Eritoten öiseen aikaan ihmiset välttävät kulkemista rekkareiteillä, koska silloin pitkän matkan kuljettajat ovat ”vapaampia” ja ajavat jalan lepuuttamiseksi usein kivi kaasulla ja erilaisten päihteen voimin väliin turhankin suurpiirteisesti.

Sairaanhoitoa

Ystäväni menetti törmäyksessä tajuntansa ja sinkoutui tien laitaan. Häntä luultiin ehkä kuolleeksi, koska pitkään aikaan kuukaan ei mennyt auttamaan. Joku kuitenkin varasti hänen kännykkänsä. Viimein joku toinenkin pysähtyi, löysi tien poskessa viruvan ystäväni tavaroista puhelinmuistion ja soitti siinä ensimmäisenä olevalle henkilölle. Tämä sattui olemaan korkea-arvoinen valtion virkamies, joka tunsi ystäväni etäisesti, koska oli käynyt katsomassa kaksi tämän ohjaamaa näytelmää. Mies lähti kesken kokouksen, tuli paikalle autolla ja huolehti ystäväni valtion sairaalaan. Sairaalassa ei ollut lääkäreitä paikalla, joten seuraavaksi mies vei ystäväni kaupungin kalleimpaan yksityissairaalaan. Ystäviä ja perheenjäseniä alettiin hälyttämään paikalle. Sairaalassa kaikki paikalle tulleet kävivät katsastamassa laverilla tajuttomana makaavan ystäväni. Perheenjäsenten keskusteltua lääkärin kanssa sairaalalohenkilökunta komensi omaiset nostamaan potilaan röntgenlaitteeseen ja hoito saattoi alkaa. Onnettomuudesta oli tässä vaiheessa kulunut useita tunteja.

Ystäväni oli viikon tajuttomana sairaalan teho-osastolla. Osastolle johtavassa porraskäytävässä päivysti yötä päivää joukko läheisiä ystäviä, sukulaisia, ja teatteriryhmän jäseniä. Myös muiden osastolla olevien läheisiä ja omaisia asusti samassa porraskäytävässä ja pienessä odotushuoneessa. Tunnelma oli riipai-

seva. Jokaisella paikallaolijalla oli osastolla läheinen ihminen elämän ja kuoleman rajamailla, eivätkä kaikki selvinneet. Lääkärin ilmaantuessa rappukäytävään hän joutui heti huolestuneiden ihmisten ympäröimäksi, pitkään odottaneet ihmiset jansivat tietoa sairaidensa tilasta. Teho-osaston erotti porraskäytävästä puolitoistametrinen heiluriovi, jonka edessä turvallisuusmies vartioi. Paikan kliinisyysvaatimukset olivat kaukana ainakin tv-sarjojen esityksistä. Muutaman kerran päivässä joku valittu sai mennä heiluriovista sairasta katsomaan kengät jalassa ja ilman sen kummempia puhtaustoimia, vaikka huoneissa oli monilla avoimia haavoja. Aika ajoin koväänisestä kuulutettiin, kenen potilaan hoitoon liittyviä kuluja oli kulloinkin aika mennä maksamaan.

Teho-osaston jälkeen ystäväni pääsi yksityishuoneeseen, jossa vaimo ja vaihtuva joukko ystäviä asustivat hänen kanssaan loput sairaalapäivät. Kun ystäväni pääsi viikkojen sairaalahoidon jälkeen viimein kotiin, hänellä oli monien pahaan aivotärähdykseen liittyvien ongelmien lisäksi ongelmia jalkojen kanssa. Eri specialistit ja osavaltion huiput tuntuivat jokainen suosittelevan hoitoja, joista koituu heille itselleen tukku rahaa. Yhden mukaan oli välttämätöntä maata muutama viikko 24 tuntia vuorokaudessa hänen omistamassaan selänvenytyslaitteessa. Toisen mukaan selkäranka olisi pitänyt leikata välittömästi, muuten tuhot kävisivät peruuttamattomiksi. Ystäväni ei kuitenkaan sosiaalisten ja taloudellisten paineidensa vuoksi voinut sillä hetkellä ryhtyä mihinkään suositelluista hoidoista. Pahimpien neurologisten oireiden hellitettyä hän toimi onnettomuuden takia siirretyn teatterifestivaalin johtajana, ja lähti sen perään kansainvälisen kulttuuriorganisaation konferenssiin Englantiin lentokentille järjestettyjen pyörätuolikuljetusten turvin. Takaisin hän tuli hyväntuulisena omin jaloin kävellen. Kunto oli kohentunut, koska hän oli Englannissa joutunut kapuamaan portaita jokai-

sessä majoituspaikassaan. Sittemmin ystäväni jalkavaivoja ovat tutkineet myös toisen kaupungin tohtorit. He eivät löytäneet mitään aihetta aikaisemmin ehdotettuihin toimenpiteisiin, heidän mukaansa oireiden syyt ovat toisaalla.

Omatkin sairastelukokemukseni Intiassa ovat saaneet minut epäluuloiseksi ja sekä suorastaan välttelemään lääkäriin menoa että väittelemään lääkärien kanssa. Intiassa suositaan usein antibioottien injektoimista lihakseen niiden syömisen sijaan. Kun minulla oli angiina, luotettava perhelääkäri määräsi hoidoksi vuoden kestävästä penisilliinikuuri viikon kahden välein lihakseen pistettynä. Kun en ollut innostunut, hän vakuutteli että tällä kunnan kuurilla pääsisin angiinoista lopuksi ikääni. Kun jääräpäisesti penäsin normaalia kymmenen päivän tablettikuuria, lääkäri loukkaantui ja tuhahti että syö vaikka kuukausi, mutta kirjoitti reseptin vain viikoksi. Lisää saisin jos olisi tarpeen. Lääkäri tarkoitti varmaan parastani, mutta minusta tuntui turvallisemmalta pitäytyä samanlaisessa hoidossa kuin kotimaassakin saisin, ja jatkoin kuuria omatoimisesti ostamalla penisilliiniä muutamaksi päiväksi lisää.

Minulla oli valinnan varaa, ja nykykokemuksella osaan mainostaa useampaakin intialaista sairaalaa, jossa länsimainenkin potilas voi luopua puolustusasemistaan ja antautua sairaanhoidon ammattilaisten turvalliselta tuntuvaan huomaan. Useimmilla intialaisilla ei kuitenkaan ole sen paremmin valinnan varaa kuin vaihtoehtojakaan. Monissa kylissä ainoa lääkinnällinen apu on muutaman päivän koulutuksen varassa parhaansa mukaan toimiva paikallinen terveystyöntekijä. Vielä huonomminkin voisi olla: kolmannen maailman terveystyöntekijän parissa vuosikymmenet työskennellyt Werner (1997) kumppaneineen arvioi että joka neljäs ihminen maailmassa jää ilman puhdasta juomavettä eikä koskaan näe koulutettua terveystyöntekijää. Olen itse seurannut miten lukutaidottomia naisia harjoitetaan

muistamaan mikä määrä mitäkin lääkettä kuhunkin tautiin annetaan. Erilaisten kuvien ja muistiharjoitusten avulla he tekevät usein hyvää työtä. Huonoa työtä puolestaan tekevät erilaiset lääkäreiksi tekeytyneet puoskarit, jotka pitävät klinikoitaan laitakaupungeilla ja syrjäkylillä. Yleensä he laittavat korvausta vastaan kaikki tautiin ja kuntoon katsomatta tiputukseen, ainoaan ”hoitoon” jota he osaavat antaa.

Liikenneonnettomuuksien jälkipelejä

Matkani loppupuolella, toisessa kaupungissa, teatterifestivaalin autonkuljettajana toiminut nuori mies törmäsi risteyksessä autolla moottoripyöräilijään. Nuorukaisella ei ollut ajokorttia, ja autokin oli laina-auto. Kolhun toinen osapuoli, moottoripyöräilijä, oli eläkkeellä oleva poliisi. Ammattinsa vuoksi hän oli tarkkaan selvillä miten eniten hyötyä tilanteesta. Havaintojeni ja tuttavapiirini vakuutusten perusteella liikenneonnettomuuksien kirjoittamaton laki Intiassa on että jos suinkin mahdollista, aiheuttajan on paettava paikalta. Kuulemani mukaan jopa läheystöväelle tarkoitetuissa ohjeissa kehoitetaan toimimaan näin, sillä raivostunut väkijoukko saattaa pahimmillaan lynkata teon aiheuttajan hengiltä. Jos syyllinen kuitenkin myöhemmin katu pakoaan ja ilmoittautuu poliisille, ilmoittautuminen lasketaan tuomiota luettaessa hänelle eduksi. Nuorukaisemme sai kolarissa sen verran vammoja, ettei pystynyt poistumaan paikalta. Hänen onnekseen lähistöllä sattumoisin olevat ystävät näkivät onnettomuuden ja toimittivat hänet pois. Tapahtuman jälkiselvittelyissä teatterifestivaalin järjestäjät olivat kuitenkin pahassa pinteessä. He ottivat kiireesti yhteyttä tuntemiinsa vaikutusvaltaisiin ihmisiin, jotta nämä puolestaan painostaisivat onnettomuudessa ollutta poliisia, jotta tämä ei olisi aivan kohtuuton

korvausvaateissaan. Tilannetta tullaan tuskin koskaan käsittelemään oikeussalissa, vaan osapuolet ja heidän puolesta puhujansa neuvottelevat sen päätökseen omin voimin ja keinoin.

Ystäväni onnettomuuden jälkeen päätin huolehtia turvallisuudestani paremmin ja ostaa itselleni kypärän, sillä useimmiten matkustin kaupungilla jonkun teatteriryhmään kuuluvan moottoripyörän tai mopedin kyydissä. Periaatteessa laki edellyttää kypärän käyttöä, mutta lakia ei juuri noudateta eikä valvota. Jos poliisi sattuu rahapulassa pitämään kypäräratsiaa, tilanteesta selviää lahjomalla poliisin tai vuokraamalla ratsian ajaksi kypärän alan tienvarsiyrittäjältä. Kypärän hankkiminen osoittautui kuitenkin sosiaalisesti monimutkaiseksi kysymykseksi. Vaikka ystäväni oli onnettomuuden jälkeen niin huonossa kunnossa, ettei hän pystynyt edes vaihtamaan katseensa kohdetta ilman että hänen näkökenttensä sekosi, hän vastusti toipilasvuoteeltaan oikeitani. Hänen mukaansa kypärä on intialaisessa neuvotteluun perustuvassa liikennekulttuurissa ja pienillä nopeuksilla ajettaessa melko hyödytön. Lisäksi liikenteessä liikkuminen on minulle turvallista, koska kaikki näkevät että olen valkoihoinen ja ajavat varovaisemmin.

Käteni oli skootterilla kaatumisen jäljiltä vielä ruvella, enkä ollut muutenkaan vakuuttunut selityksistä. Järkeilin, että pimeässä huivin ja intialaisten vaatteiden alta ei kukaan erota minkä värinen olen. Ymmärtääkseni liikenneturvallisuudella ei ollut kypäränkäyttöön liittyvien järjestysten ja merkitysten kanssa lopulta paljoakaan tekemistä. Kypärä symboloi käyttäjänsä asemaa ja vaurautta. Jos moottoripyörän kyydissä on kaksi ja toisella on kypärä, kypärä pitäisi olla sillä joka ajaa. Jos molemmilla on kypärä, parempi kypärä pitäisi olla ajajan päässä. Jos minä istun kyydissä, päässäni intialaisittain laadukas ja kallis kypärä, ihmiset eivät voi olla pohtimatta miksi kuljen moottoripyörän kyydissä kun minulla selvästi olisi varaa ajaa taksillakin. Kunnan

kypärä on merkki siitä että minulla on rahaa kuin roskaa. Silloin ihmiset, vaikka ovat minulle ystävällisiä, eivät voi sydämessään tuntea itseään kanssani samanarvoisiksi.

Kiehtova kauheus ja erilaiset perheet

Jostain syystä toisessa kulttuurissa kiinnostavat helposti juuri ne asiat, jotka ovat omasta näkökulmasta vaarallisia, kauheita, tai pelottavia. Matkakertomukset kaukomailta ovat helposti sankarin selviytymiskertomuksia tappavien tautien, myrkkyykäärmeiden, holtittoman liikennekulttuurin tai paikallisten konnakoplien kurimuksessa. Siinä mikä on helppoa, miellyttävää ja omiin tottumuksiin ja ajattelumalleihin sopivaa ei ole samaa lumoa eikä tarinallista säihkettä. Jos näin on laita tässäkin kirjoituksessa, erityisen selvä asetelma oli ensimmäisellä Intian vierailullani. Sain ensikosketukseni Intiaan 90-luvun alussa Luoteis-Intiassa Tharin autiomaassa paikalliselta kylien kehittämisjärjestöltä.

Olin hanakka havaitsemaan ja mahdollisesti kainosti dokumentoimaan aliravitsemusta ja lapsivaimoja. Isäntäjärjestöni rakentamat ja ylpeästi esittelemät vesitankit alkoivat sen sijaan parin tankin katsastuksen jälkeen kyllästyttää. Sadeveden keruun käytännöt ja periaatteet ja tankkien rakentamiseen liittyvä yhteisöllinen organisoiminen tuntui helposti hahmotettavalta ja rationaaliselta. Niiden sijaan mieli paloi kulttuurin ja kehityksen todellisiin kompastuskiviin, joiksi kelpuutin muun muassa lapsiavioliitot, myötäjäismurhat ja leskien huonon aseman. Kun kolmannesta maailmasta länsimaihin asti kantautuneet kuvat ja tarinat olivat ja ovat, muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta, olleet näihin päiviin asti kertomuksia ongelmista, tunnistin aliravituissa ja loppuiäkseen järjestetyissä naimisissa olevissa lapsissa ”aidon” kehitysmatodellisuuden. Koin etuoikeudekseni

nähdä ja tunnistaa asioita, joita ei jokainen valmiiksi tallattuja polkuja kulkeva turisti niin vain pääse todistamaan. Siihen eivät pelkät vesitankit ja menestystarinat riittäneet. Olin Zengerin (1997) kurjuusflirttailuksi nimeämän oireyhtymän pauloissa siinä missä monet muutkin niin sanotut tiedostavat matkailijat.

Kauheudet kiehtoivat myös toiseen suuntaan. Intialaisia tuttaviani tuntui kiinnostavan Suomessa lähinnä se, kuinka moni avioliitto päättyy avioeroon, kuinka paljon lapset siitä kärsivät ja kuinka heitteillä vanhukset ovat. Jos minä keräsin todisteita ja tapaushistorioita naisten huonosta asemasta, myös intialaisten ystävieni kysymykset pureutuivat epäkohtiin. Intialaisessa yhteiskunnassa, missä turvan ja paikan maailmassa ja yhteiskunnassa takaa yleisimmin perhe, länsimaisen yhteiskunnan erilaiset hoivan ja huolenpidon käytännöt ja avo- tai avioliitot kuolostavat turvattomilta ja yksinäisiltä.

Minusta intialainen järjestetty avioliitto vaikutti aluksi silkalta mielivallalta, eikä intialaista suurperhettä ole ollut helppo mieltää turvalliseksi turvan instituutioksi. On vienyt vuosia ymmärtää, että intialainen suurperhe voi parhaimmillaan olla joustava, lämminhenkinen ja tarjota yksilöllistä, myös naisyksilöiden erilaisuutta kunnioittavaa henkilökohtaista liikkumavaraa. Näen helposti edelleenkin suurperheen potentiaaliseksi naisten alistuksen, rajoittamisen ja toisinaan jopa tappamisen mahdollistavaksi rakenteeksi. Tilastot ja raportit intialaisissa perheissä naisiin kohdistuvasta väkivallasta ovat kiistämättä masentavaa luettavaa. Sitä, että suomalaisenkin naisen tappaa useimmiten aviomies tai poikaystävä, ja että naisiin kohdistuva väkivalta on Suomessa verraten yleistä, tulee intialaisten naisten asemaa perheessä ja yhteiskunnassa pohtiessa harvemmin muistaneeksi.

Toki asioissa on vakavia suhteellisia eroja. Perheen puristuksessa tiukassa tilanteessa elävälle intialaiselle naiselle ei ole mitään järkeä välittää länsimaisen feminismin ilosanomaa, sillä jos

hän alkaisi sitä toteuttaa häneltä voisi todella mennä henki. Orissassa kuulin paikalliselta lääkäriystävältäni naisesta, jonka hylkäsi miehen perhe. Syy oli se, että nainen oli raskaana, vaikka hänen miehensä oli ollut useita vuosia poissa siirtotyöläisenä toisessa maassa. Seksuaalivalistuskoulutusta pitkin osavaltiota järjestänyt ystäväni sai selville että lapsen isä oli naisen appiukko eli miehen isä. Miehen isä oli rikkonut kulttuurisia normeja niin vahvasti että tapahtuneen ääneen sanominen oli vanhemmuutta ja perheen arvovaltajärjestyksiä kunnioittavassa kulttuurissa naiselle mahdotonta. Nainen pysyi hiljaa, ja niin pysyi appiukkin, ottamatta mitään vastuuta teostaan. Perheensä hylkäämä ja häättämä nainen tuli hulluksi, vaelteli siellä täällä ja nukkui taivassalla. Lääkäriystäväni lähetti paikanpäällä asuville ystävilleen rahaa ja vannotti näitä pitämään naisesta huolta. Hän totesi, ettei voi mennä itse naisen luo, sillä se herättäisi liikaa huomiota ja perheen kostotoimenpiteet voisivat olla naiselle vielä vakavammat kuin nykytilanne. Intiassakin, sekä perheissä että muissa yhteiskunnan instituutioissa, vahvemmat porskuttavat heikompiensa kustannuksella. Kauhutarinoiden todellisuutta vähättelemättä on kuitenkin ilmeistä että suurperheisiin, kuten järjestettyihin avioliittoihinkin, mahtuu usein myös rakkautta, kunnioitusta, iloa ja huolenpitoa.

Kertoessaan perheestään useimpien intialaisten ystäväni silmät alkoivat säihkyä. Jos monissa perheissä naimisiin menneitä tyttäriä ei enää lueta perheenjäseniksi, vastaavasti ystävättäreni puhuivat miestensä kotitaloista ominaan ja kälyistään sisarina. Sisarten ja veljien piiri on muutenkin laaja. Samassa suurperheessä kasvaneista serkuksista puhutaan sisarina ja veljinä, ja hädän tullen heiltä odotetaan sen mukaista apua. Useimmat tuntemani perheet olivat myös ristiriitojen sovittelun taitureita. Kaikkien riitapukarien näkemyksiä kuunneltiin ja tarpeen vaatiessa sovitteluun sai riidasta erillään pysyneiltä perheenjäse-

niltä rakentavaa ja viisasta apua. Perusasetelmana näyttää olevan, että ihmisen on hyväksyttävä perheensä, mutta myös perheen hänet. Perheet eivät tunnu edellyttävän jäseniltään yksimielisyyttä tai pakotettua yhteisymmärrystä, mutta kylläkin arkielämän riittävää sujuvuutta.

Perhemalli takaa sosiaalisen ja taloudellisen turvan, paikan yhteisössä ja yhteiskunnassa, eikä koskaan tarvitse olla yksin. Turvallisuus todentuu läheisten ihmisten läsnäolossa. Siksi ystäväni toipuesssa liikenneonnettomuudesta hänelle piti tauotta seurata koko joukko ihmisiä. Hän oli mielissään, minä taas ihmettelin miten on mahdollista levätä jos ympärillä on koko ajan täysi hulina. Minustakin huolehdittiin. Talossa ei tarvinnut olla yksin ja pimeän tullen lyhyillekin matkoille lähti aina joku seurueen miehistä saattamaan. Vaikka vakuuttelin, että olen täysin tyytyväinen saadessani asua yksin omassa huoneessa, minulta aika ajoin tarkistettiin haluanko todellakin nukkua huoneessani yksin vai haluanko jonkun naisista huoneseuraksi. Turvattomuuden torjumiseksi teatteriystäväni majoittuvat matkatesaankin, niin koto- kuin ulkomaillakin, mielellään samaan huoneeseen vierä viereen lattialle.

Tärkeintä onkin ero - ja sen yli kurottaminen?

Sara Ahmed (2000) kirjoittaa, että vierasta on se mitä osaamme tunnistaa vieraaksi. Sitä, mikä on niin vierasta että se ei mahdu omaan kulttuuriseen mielikuvitukseen, ei sen sijaan ehkä osatakaan tunnistaa, ja se voi jäädä tyystin huomaamatta. Jos Suomi näyttää Intiasta käsin kummalliselta ja turvattomalta paikalta, suomalaisten mielikuvat Intiasta ovat helposti yhtä kummallisia.

Aikojen kuluessa olen oppinut näkemään, että joissain asioissa minulla on Intiassa turvallisempaa kuin intialaisilla ystäväilläni. Voin majoittua suhteellisen huolettomasti halpoihin hotelleihin ja riidellä taksikuskien kanssa jos he yrittävät kinuta kovin kohtuuttomasti lisähintaa. Paikalliset ystäväni joutuvat olemaan paljon varovaisempia kuin minä. Jos minulle, valkoihoiselle sattuisi jotakin, kyse olisi heti poliisijutusta, ja vähintäänkin suurlähetystö kyselisi asiasta. Jos taas ystäviäni kiristetään, ahdistellaan, tai kohdellaan väkivaltaisesti, se ei kiinnosta ketään. Tutkimani teatteriryhmä varautuu rutiinomaisesti vihamiesten tai kateellisten ihmisten juuri esitysajankohdiksi järjestämiin sähkökatkoihin ja muihin kompastuskiviin raahaamalla aina mukanaan ongelmat paikkaavaa lisälaitteistoa kuten generaattoria. On myös oltava verkosto ystäviä ja puolestapuhujia, jotka tarpeen vaatiessa auttavat muun muassa viranomaisten kanssa toimiessa. Ylipäätään kaikki viralliset asiat pitää hoitaa niin, että kenelläkään ei ole niistä mitään huomauttamista, etenkin jos ylimääräistä rahaa tai halua rahan käyttöön asioiden ”voitelemiseksi” ei ole.

Siitä, että vierailee eri kulttuureissa ja näkee ja kokee eri tavoin suhteellisia turvallisuudentuntoja karttuu paitsi matkalla koettuja seikkailuja kertaava tarinavarasto, myös kokemus ja käsitys omasta turvallisuudesta ja turvattomuudesta. Eri puitteissa sama mahdollisuus on tietysti niilläkin, jotka pysyvät kotimaassaan ja tekevät toisenlaisia valintoja. Tajutakseen asioiden suhteellisuutta ei tarvitse matkustaa Intiaan. Jos toinen, vieras, helposti pelottaa, oli kyse kulttuurista, yhteiskuntaluokasta, tai ihmisestä, se myös kiehtoo. Sara Ahmedin mukaan ystäväystymällä, mahdollisesti jopa syömällä yhdessä vieraan kanssa voi tulla ”entistä inhimillisemmäksi”: näyttää itselleen ja muille kykynsä hyväksyä ja omaksua erilaisuutta. Toisen mukana voi päästä itselle uusille reiteille ja paikkoihin, joko materiaalisessa maailmassa tai

hengen tasolla, jonne muut meikäläiset eivät ole vielä ehtineet. Uskon Ahmedin tarkoittavan myös polkuja, jonne yksin olisi ollut vaikeata jollei mahdotonta löytää. (Ahmed 2000, 2-3.)

En halua ylistää sankarimatkailejoiden kokemuskavalkadia tai yllyttää ketään tirkistelemään toisia kulttuureita, kansanluokkia, tai niihin kuuluvia ihmisiä oman laaja-alaisuutensa, ennakkoluulottomuutensa tai erinomaisuuden todistelun nimissä. Vaara, että kohtaamisen sijaan onkin vain kohtaavinaan, on aina olemassa. Siitä huolimatta myös erojen teko on inhimillinen perusprosessi. Tuttuus ja turvallisuus ja vieraan pelottavuus ovat tulosta tästä erottelusta. Ahmedin mukaan on tarpeen tutkia, miten vieras, toinen itse asiassa syntyy (meihin) mukaan lukemisen ja noihin toisiin (muihin) ulossulkemisen prosesseissa, kun yhdistämme ja erotamme. Samalla perustamme omat ja yhteisöjemme rajat, oli kysymys asuinympäristöstä, maailmankatsomuksesta, tai matkustajaluokasta. Suhteissa, em-pivissä ja epävarmoissakin, itsen ja toisen, meidän ja muiden välillä tulemme samalla määritelleeksi mitä itse olemme. Kun kohtaamme toista, vierasta, teemme samalla itseämme. Aitoon kohtaamiseen sisältyy aina myös yllätyksen tai konfliktin mahdollisuus. Kohdatessa näemme toisemme kasvoista kasvoihin, kohdatessa on niin lähellä, että on mahdollista jopa koskettaa toista. Kohdatessa joudumme ja pääsemme lähelle toisiamme, erojemme kanssa ja ehkä myös niiden ansiosta.

Kirjallisuus

- Ahmed, Sara. (2000). *Strange Encounters. Embodied Others in Post-Coloniality*. Routledge. London.
- Rikkilä, Leena ja Ranta-Tyrkkö, Satu (1997). Kohtaamisia. Kirjassa *Kauas ei ole pitkä matka*. Toim. Satu Ranta-Tyrkkö ja Leena Rikkilä. Tamyn julkaisusarja 1/1998.
- Simola, Eeva & Toikka, Miia (2002). *Globaali kurina. Nälkä ja maailman ruokatalous*. KEPA Kehitysyhteistyön palvelukeskus. Raporttisarja, numero 49. Helsinki 2002.
- Werner, David and Sanders, David with Jason Weston, Steve Babb and Bill Rodriguez (1997). *Questioning the Solution: The Politics of Primary Health Care and Child Survival, with an in-depth Critique of Oral Rehydration Therapy*. Healthwrights Workgroup for People's Health and Rights. Published in association with: The International People's Health Council (IPHC), Third World Network and Partners in Health.
- Zenger, Mikko (1997). *Kurjuusflirttailun sietämätön lumo – vinkkejä lähentämisyhteistyöhön aikoville*. Kirjassa *Kauas ei ole pitkä matka*. Toim. Satu Ranta-Tyrkkö ja Leena Rikkilä, Tamyn julkaisusarja 1/1998.